

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Όταν η ποίηση γίνεται τραγούδι.»

Συγγραφή: ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

Εφαρμογή: ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνια 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Όταν η ποίηση γίνεται τραγούδι.

Εφαρμογή σεναρίου

Ανδρέας Γαλανός

Δημιουργία σεναρίου

Ανδρέας Γαλανός

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Λογοτεχνία

Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

2^ο Γυμνάσιο Χαλκηδόνας

Χρονολογία

Από 03-12-2014 έως 15-12-2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

5 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Wiki.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Οι μαθητές είχαν, σε γενικές γραμμές, βασικές γνώσεις των κυριότερων εκφραστικών μέσων της ποίησης, της μετρικής και της στιχουργίας, όπως προβλεπόταν στο συνταγμένο σενάριο. Ήταν εξοικειωμένοι τόσο με προγράμματα επεξεργασίας κειμένου όσο και με τη χρήση Wiki, το οποίο αξιοποιούνταν από την αρχή της χρονιάς στο συγκεκριμένο μάθημα. Μαθητές και εκπαιδευτικός είχαν ξαναδουλέψει ομαδοσυνεργατικά στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Ανδρέας Γαλανός, Όταν η ποίηση γίνεται τραγούδι, Νεοελληνική Λογοτεχνία Β΄ Γυμνασίου, 2014.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως προβλεπόταν και στο συνταγμένο σενάριο, στόχος της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης ήταν να αναδειχθούν οι διαφορές της έντυπης και της μελοποιημένης εκδοχής ενός ποιήματος και να οδηγηθούν οι μαθητές στο να διαπιστώσουν ότι μια μελοποίηση αποτελεί ερμηνεία του κειμένου με πολλές –λιγότερο ή περισσότερο– αυθαίρετες επιλογές.

Την πρώτη διδακτική ώρα οι μαθητές συζήτησαν για τη σχέση ποιήματος-τραγουδιού και συνέκριναν διαφορετικές μελοποιήσεις του ίδιου ποιήματος, διαπιστώνοντας τις διαφορετικές ερμηνευτικές επιλογές που προϋποθέτουν και τις διαφορετικές «αναγνωστικές» εμπειρίες στις οποίες οδηγούν. Στην επόμενη ώρα, κλήθηκαν, ακούγοντας τη μελοποίηση του ποιήματος «Άρνηση» του Γιώργου Σεφέρη, να επιχειρήσουν να μεταγράψουν το ποίημα και να διαπιστώσουν τις αποκλίσεις από την τυπωμένη εκδοχή. Με αυτόν τον τρόπο συνειδητοποίησαν πόσο

διαφορετική είναι η εμπειρία πρόσληψης του κειμένου όταν το διαβάζουμε και όταν το ακούμε μελοποιημένο.

Στο δεύτερο δίωρο οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, πέρασαν στην πράξη και ανέλαβαν να «μελοποιήσουν» επί χάρτου ένα ποίημα της αρεσκείας τους από το σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου: εξέτασαν το ποίημα από άποψη στιχουργικής, εκφραστικών μέσων και περιεχομένου και, με βάση τις διαπιστώσεις τους, κατέγραψαν τις επιλογές που θα έκαναν, αν έπρεπε να μελοποιήσουν το συγκεκριμένο ποίημα. Την τελευταία ώρα οι ομάδες παρουσίασαν τα σχέδια των μελοποιήσεών τους και ακολούθησε συζήτηση σχετικά με το αν ήταν επιτυχείς οι επιλογές τους ή όχι.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η σχέση ποίησης και μουσικής είναι πανάρχαια και ποικιλόμορφη. Από τις συνθήκες δημιουργίας και εκτέλεσης των ομηρικών επών και των δημοτικών τραγουδιών μέχρι τις συζητήσεις για τη «μουσικότητα» του στίχου στα νεότερα χρόνια, είναι σαφές πως υπάρχει μια ουσιαστική σχέση ανάμεσα στις δύο τέχνες. Μια ειδική πλευρά αυτής της σχέσης αποτελεί η μελοποίηση ποιημάτων από συνθέτες και η μετατροπή τους σε τραγούδια. Η συνήθεια αυτή είναι παμπάλαια ειδικά, όμως, για τα νεοελληνικά πράγματα, από τη δεκαετία του 1960 και μετά, έχει αναδειχθεί σε ξεχωριστή πολιτισμική πρακτική με κεντρική την παρουσία του Μίκη Θεοδωράκη (Παπανικολάου 2012).

Όπως προβλεπόταν και στο συνταγμένο σενάριο, στην παρούσα εφαρμογή δεν εξετάστηκαν ζητήματα ιστορίας της μελοποιημένης ποίησης, αλλά επιχειρήθηκε να συζητηθεί στο πλαίσιο της διδακτικής πράξης η διαφορά του έντυπου από το μελοποιημένο κείμενο, αρχίζοντας από τις διαφορές στην πρόσληψη μιας τυπωμένης σελίδας και ενός τραγουδιού από έναν δίσκο και φτάνοντας στις διαφορές που επιβάλλει ο ορίζοντας προσδοκιών των ακροατών στη σύνθεση ενός τραγουδιού.

Έτσι, δεν είναι μόνο το γεγονός πως η απουσία οπτικής επαφής με το ποίημα αναπόφευκτα διαφοροποιεί την πρόσληψη του κειμένου όσον αφορά την ορθογραφία, τη στίξη, τη στιχουργική δομή και διάταξη, τον τίτλο. Οι απαιτήσεις της συνήθους δομής ενός τραγουδιού για κουπλέ και ρεφρέν, καθώς και οι προσδοκίες για συγκεκριμένη διάρκεια ενός τραγουδιού επιβάλλουν επιλογές στους συνθέτες που αναγκαστικά «μεταποιούν» το υλικό του ποιητικού κειμένου για να το «χωρέσουν» στα οικεία τραγουδιστικά σχήματα (βλ. Κοκόλης 1987: 38-40).

Παραπέρα επιχειρήθηκε να καταδειχθεί πως κάθε απόπειρα μελοποίησης ενός ποιήματος ισοδυναμεί εξ ορισμού με ερμηνεία που προϋποθέτει μια συγκεκριμένη «ανάγνωσή» του. Στον βαθμό που κάθε μελοποίηση ενός τραγουδιού ισοδυναμεί με μια πληθώρα από αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν (από τον ρυθμό της μουσικής ως την ενορχήστρωση και το φύλο του ερμηνευτή), γίνεται σαφές πως ο τρόπος με τον οποίο «διαβάζει» το συγκεκριμένο ποίημα ο συνθέτης (ή ο ενορχηστρωτής) είναι που καθοδηγεί και αυτές τις επιλογές. Συνεπώς, οι μελοποιήσεις των ποιημάτων δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση ισοδύναμες εκδοχές της έντυπης μορφής τους, αλλά καινούργια, διαφορετικά «κείμενα» προς πρόσληψη. Και καθώς στην κατασκευή αυτών των κειμένων χρησιμοποιούνται διάφορα μέσα (ανθρώπινη φωνή, μουσικά όργανα) και ποικίλοι κώδικες (μουσική, γλώσσα), είναι σημαντικό ο ακροατής να έχει αναπτύξει έναν ανάλογο προβληματισμό και να έχει εφοδιαστεί με κατάλληλα ερωτήματα για την αποκωδικοποίηση τους· να είναι, με άλλα λόγια, ένας επαρκής «ακροατής» που λαμβάνει υπόψη του όλους τους τρόπους και τα μέσα που χρησιμοποιούνται σε ένα τραγούδι προκειμένου να παραχθεί νόημα.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/μαθήτριες:

- να συνειδητοποιήσουν ότι κατά την ακρόαση ενός μελοποιημένου ποιήματος, η νοηματοδότηση του κειμένου επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες (μελωδία, ενορχήστρωση, φωνή).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/μαθήτριες:

- να συνειδητοποιήσουν ότι η έντυπη μορφή ενός ποιήματος και η μελοποιημένη του εκδοχή αποτελούν δυο διαφορετικά «κείμενα» από κάθε άποψη,
- να κατανοήσουν ότι η μελοποίηση ενός ποιήματος αποτελεί πρωτίστως ερμηνεία του.

Γραμματισμοί

Με το τέλος της εφαρμογής του σεναρίου επιδιώχθηκε οι μαθητές/μαθήτριες να μπορούν:

- να εντοπίζουν τις διαφοροποιήσεις του μελοποιημένου κειμένου από το έντυπο,
- να συγκρίνουν διαφορετικές μελοποιήσεις του ίδιου ποιήματος ως προς τις επιλογές τους και να προβληματίζονται για τις διαφορετικές «αναγνώσεις» στις οποίες οδηγούν,
- να αποκωδικοποιούν μια μελοποίηση ενός ποιήματος, λαμβάνοντας υπόψη όσο το δυνατόν περισσότερους από τους παράγοντες που συμμετέχουν στην κατασκευή της (μελωδία, ρυθμός, ενορχήστρωση, ερμηνεία).

Διδακτικές πρακτικές

Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος επιλέχθηκε τόσο για πρακτικούς όσο και για ουσιαστικούς λόγους. Αρχικά, προκειμένου να ξεπεραστεί το πρόβλημα της έλλειψης αρκετών Η/Υ που δεν επιτρέπει στα περισσότερα σχολεία να δουλεύει κάθε μαθητής σε χωριστό σταθμό εργασίας. Κυρίως, όμως, γιατί μέσω της συνεργασίας κινητοποιούνται πολύ περισσότερο σχεδόν όλοι οι μαθητές και δημιουργείται ένα περιβάλλον αλληλοϋποστήριξης και γόνιμου διαλόγου που προωθεί τη διδασκαλία και βοηθάει την παραγωγή γνώσης.

Ακολουθώντας την κατεύθυνση που δινόταν στο πρωτότυπο σενάριο, στο πρώτο δίωρο προκρίθηκε η σύγκριση ως καταλληλότερος τρόπος προσέγγισης των ζητημάτων που τίθενται. Οι μαθητές συνέκριναν τις μεταγραφές του μελοποιημένου ποιήματος που επιχείρησαν με το τυπωμένο ποίημα, καθώς και διαφορετικές μελοποιήσεις του ίδιου ποιήματος μεταξύ τους. Έτσι, οδηγήθηκαν πιο εύκολα στη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι μια μελοποίηση αποτελεί μία μόνο από τις πάμπολλες εκδοχές που μπορούν να προκύψουν και ότι κάθε μελοποίηση προϋποθέτει μια σειρά από ερμηνευτικές επιλογές.

Στο δεύτερο δίωρο οι μαθητές κλήθηκαν να καταγράψουν τις απαντήσεις τους σε μια σειρά από ερωτήματα, σε μια διαδικασία «επί χάρτου» μελοποίησης ενός ποιήματος. Η δραστηριότητα αυτή εκκινούσε από την πεποίθηση πως δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουν οι μαθητές τον βαθμό στον οποίο ποικίλες ερμηνευτικές επιλογές καθορίζουν μια σειρά από αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη μελοποίηση και να συνειδητοποιήσουν πως καμία μελοποίηση δεν αποτελεί ουδέτερη μουσική μεταγραφή που μπορεί να εξισωθεί με το ποίημα, από το να το επιχειρήσουν οι ίδιοι στην πράξη. Δυστυχώς, σχεδόν το σύνολο των μαθητών του τμήματος στο οποίο έγινε η εφαρμογή δεν είχε μουσικές γνώσεις, ώστε να επιχειρηθεί μια πραγματική μελοποίηση και να μη μείνει το εγχείρημα «επί χάρτου».

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Αφετηρία του συνταγμένου σεναρίου, αλλά και της συγκεκριμένης εφαρμογής στάθηκε η διαπίστωση πως στη διδασκαλία του μαθήματος της Λογοτεχνίας αξιοποιούνται πολύ συχνά μελοποιησεις ποιημάτων και πως οι μαθητές αντιμετωπίζουν αυτές τις εκδοχές σχεδόν ως ισοδύναμες με το τυπωμένο κείμενο, σαν να επρόκειτο για ουδέτερες αναπαραγωγές του. Δεν είναι εφοδιασμένοι με κατάλληλα εργαλεία για την προσέγγιση και ακρόαση μιας μελοποίησης και δεν έχουν συνείδηση ότι προϋποθέτει έναν βαθμό υποκειμενικής ανταπόκρισης και ερμηνείας από την πλευρά του συνθέτη ή/και του ερμηνευτή. Η παρούσα εφαρμογή δεν είχε σε καμία περίπτωση την πρόθεση να εξαντλήσει ή να αναλύσει σε βάθος το θέμα, αλλά επιδίωξε να θέσει έναν σπόρο αρχικού προβληματισμού και να υποψιάσει κάπως τους μαθητές για όλα τα παραπάνω ζητήματα.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Ήδη από το δημοτικό οι μαθητές εκτίθενται σε μελοποιήσεις ποιημάτων που είτε περιλαμβάνονται στα σχολικά ανθολόγια της Λογοτεχνίας είτε χρησιμοποιούνται ως πρόσθετο υλικό σε διάφορα μαθήματα. Στη συγκεκριμένη εφαρμογή αξιοποιήθηκαν ποιήματα που περιλαμβάνονται στο σχολικό εγχειρίδιο της συγκεκριμένης τάξης.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι μελοποιήσεις ποιημάτων σίγουρα δεν αποτελούν μια σύγχρονη καινοτομία που σχετίζεται με τις ΤΠΕ. Παρόλα αυτά, τα παιδιά έρχονται σήμερα κυρίως σε επαφή μαζί τους μέσω του διαδικτύου. Το YouTube είναι γεμάτο από οπτικοποιήσεις μελοποιημένων ποιημάτων, τις οποίες συναντούν οι μαθητές χωρίς να συνειδητοποιούν την απόσταση που τις χωρίζει από το έντυπο ποίημα. Η απόσταση αυτή δεν έχει να κάνει μόνο με την προσθήκη εικονογραφικού υλικού από κάποιον χρήστη (παρόλο που και αυτό είναι ένα βασικό ζητούμενο και προς την κατεύθυνση

αυτή θα μπορούσε να κινηθεί μια πιο διευρυμένη εκδοχή του σεναρίου.·Βλ. παρακάτω [Άλλες εκδοχές](#)), αλλά και η ίδια η προσθήκη του ήχου, της μουσικής και της φωνής αποτελούν καθοριστικές διαμεσολαβήσεις. Ένας ανάλογος προβληματισμός σχετικά με τη σημασία των ηχητικών μέσων είναι πολλαπλά χρήσιμος στη σημερινή κοινωνία στην οποία οι μαθητές είναι εκτεθειμένοι σε πολλαπλά ηχητικά σήματα κάθε είδους. Και ενώ η διδακτική πράξη επιμένει (συνήθως) στην υποψιασμένη ανάγνωση γραπτών κειμένων, η υποψιασμένη ακρόαση μουσικών κειμένων παραμένει ζητούμενο. Η αξιοποίηση των μελοποιημένων ποιημάτων στην ανά χειράς εφαρμογή κινήθηκε προς αυτήν την κατεύθυνση, όπως προέβλεπε και η στοχοθεσία του συνταγμένου σεναρίου.

Αξιοποιήθηκαν, επίσης, οι δυνατότητες που παρέχουν τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου για την ανάδειξη της κατασκευαστικής λογικής τόσο των ποιημάτων όσο και των τραγουδιών. Στην εφαρμογή αξιοποιήθηκε το Wiki που χρησιμοποιούνταν ήδη στη διδασκαλία του μαθήματος στο συγκεκριμένο τμήμα, κυρίως ως ένας χώρος συνεργασίας, σύγχρονης και ασύγχρονης, ο οποίος προσφέρει τη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης των υπολοίπων στη δουλειά της κάθε ομάδας.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΛ Β' Γυμνασίου:

Μιχάλης Γκανάς, [«Στα καμένα»](#)

Λορέντζος Μαβίλης, [«Καλλιπάτειρα»](#)

Ναζίμ Χικμέτ, [«Νανούρισμα στο γιο μου»](#)

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Κ. Γ. Καρυωτάκης, [«Σε παλαιό συμφοιτητή»](#). Στο *Ποιήματα και πεζά*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 30. Αθήνα: Εστία (Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη), 1998.

Γιάννης Ρίτσος, «Επιτάφιος. VI». Στο *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, επιμ. Χ. Προκοπάκη & Αικ. Μακρυνικόλα, 44-45. Αθήνα: Κέδρος, 2000.

Γιώργος Σεφέρης, «[Άρνηση](#)». *Ποιήματα*, 13. Αθήνα: Ίκαρος, 1998.

Υποστηρικτικό υλικό

Τραγούδια

«Σε παλιό συμφοιτητή», από τον δίσκο *Καρλωτάκης. 13 τραγούδια*, μουσική Λένα Πλάτωνος, τραγούδι Σαβίνα Γιαννάτου, Lyra, 1982.

«Σε παλιό συμφοιτητή», από τον δίσκο *Τραγούδια για τους μήνες*, μουσική Δημήτρης Παπαδημητρίου, τραγούδι Ελευθερία Αρβανιτάκη, Polygram, 1996.

«Μέρα Μαγιού», από τον δίσκο *Επιτάφιος*, μουσική Μίκης Θεοδωράκης, τραγούδι Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Minos-EMI, 1960.

«Μέρα Μαγιού», από τον δίσκο *Επιτάφιος*, μουσική Μίκης Θεοδωράκης, τραγούδι Νάνα Μούσχουρη, Fidelity/Universal Music, 1960.

«Άρνηση», από τον δίσκο *Επιφάνια*, μουσική Μίκης Θεοδωράκης, τραγούδι Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Minos-EMI, 1961.

«Στα καμένα», από τον δίσκο *Ρίζε κόκκινο στη νύχτα*, μουσική Λαυρέντης Μαχαιρίτσας, τραγούδι Λαυρέντης Μαχαιρίτσας, Minos-EMI, 1993.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η ώρα

Μουσική και λόγος

Η πρώτη ώρα της εφαρμογής πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του τμήματος και αποτέλεσε μια εισαγωγική διερεύνηση της σχέσης της μουσικής με την ποίηση. Αρχικά, –και προτού τους ενημερώσω σχετικά με το θέμα του σεναρίου– έθεσα στην ολομέλεια της τάξης την ερώτηση «Ποια διαφορά έχει ένα ποίημα από ένα τραγούδι;». Στόχος ήταν να διερευνηθεί η οπτική των μαθητών πάνω στη σχέση των δύο τεχνών. Ακούστηκαν διάφορες απόψεις, αλλά σκόπιμα απέφυγα να οδηγήσω τη συζήτηση σε συγκεκριμένα συμπεράσματα: κάποια μαθήτρια επισήμανε πως η ποίηση είναι σοβαρή, ενώ το τραγούδι διασκεδαστικό. Της απάντησαν κάποιοι

συμμαθητές της πως υπάρχουν και «σοβαρά» τραγούδια παρόλα αυτά, και έφεραν παραδείγματα. Άλλοι μαθητές επέμειναν σε ομοιότητες που εντόπιζαν: ότι υπάρχει, για παράδειγμα, και στις δύο περιπτώσεις ομοιοκαταληξία και ρυθμός. Ένας μαθητής αναφέρθηκε από μόνος του σε «ποιήματα που τους βάζουν μουσική από πάνω», όπως ήταν η έκφραση που χρησιμοποίησε. Η διατύπωση αυτή έδωσε την αφορμή για να αναφέρω ότι αυτήν τη διαδικασία την ονομάζουμε «μελοποίηση» και να τους ενημερώσω ότι με τη σχέση του ποιήματος και της μελοποίησής του θα ασχολιόμασταν στα επόμενα μαθήματα.

Στη συνέχεια, έβαλα στο φορητό CD-player του σχολείου το «Ένα το χελιδόνι». Αμέσως οι μαθητές αναγνώρισαν το τραγούδι, κάποιοι μάλιστα το σιγοτραγουδούσαν. Τους ενημέρωσα ότι πρόκειται για ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη που μελοποίησε ο Μίκης Θεοδωράκης και τους ρώτησα αν γνώριζαν ανάλογες περιπτώσεις μελοποιήσεων οι ίδιοι. Αρχικά, οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα. Υπήρξε όμως ένας μαθητής που αναφέρθηκε στις μελοποιήσεις των ποιημάτων του Νίκου Καββαδία «που τις ακούει ο πατέρας μου», όπως χαρακτηριστικά είπε. Επίσης, ένας άλλος μαθητής ανέφερε τον Εθνικό Ύμνο. Οι περισσότεροι τότε συγκατένευσαν emphaticά. Μια μόνο μαθήτρια φάνηκε να απορεί αν ο Εθνικός Ύμνος είναι ποίημα και οι υπόλοιποι έσπευσαν να της εξηγήσουν πως πρόκειται για ποίημα του Διονύσιου Σολωμού.

Η αναφορά αυτή μου έδωσε μια καλή «πάσα» για να περάσω στο επόμενο βήμα. Τους ρώτησα πώς ονομάζεται το ποίημα που έγραψε ο Σολωμός και αν αποτελείται μόνο από αυτές τις δύο στροφές. Στο σύνολό τους οι μαθητές απάντησαν πως το ποίημα ονομάζεται «Εθνικός Ύμνος» και πως δεν έχει άλλους στίχους. Μόνο ένας μαθητής είπε πως θυμόταν κάτι στον τίτλο να έχει να κάνει με την ελευθερία. Όταν τους ανέφερα ότι το ποίημα ονομάζεται «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» και αποτελείται από 158 στροφές οι περισσότεροι εξεπλάγησαν. Είχε έρθει η κατάλληλη στιγμή για να τεθεί το ερώτημα που θα κατηύθυνε το σύνολο της διδακτικής πορείας από εκεί και πέρα: «Το έντυπο και το μελοποιημένο ποίημα αποτελούν το ίδιο

“κείμενο”; Πόσο επεμβαίνει ο συνθέτης και πόσο αυτό έχει συνέπειες στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουμε τους στίχους;»

Η μελοποίηση ως ερμηνεία

Προκειμένου να αρχίσουμε να διερευνούμε αυτά τα ερωτήματα προχωρήσαμε σε μια σειρά από δραστηριότητες συγκριτικής ακρόασης μελοποιημένων ποιημάτων:

- 1) Αρχικά, συγκρίναμε δύο μελοποιήσεις του ίδιου ποιήματος από διαφορετικούς συνθέτες. Αξιοποιήθηκαν οι μελοποιήσεις του ποιήματος του Καρυωτάκη «Σε παλαιό συμφοιτητή» από τη Λένα Πλάτωνος και από τον Δημήτρη Παπαδημητρίου. Λόγω περιορισμένου χρόνου δε ζητήθηκε από τους μαθητές να διαβάσουν πρώτα το ποίημα σιωπηλά, αλλά ακούσαμε κατευθείαν και συνεχόμενες τις δύο μελοποιήσεις. Τους ζήτησα να απαντήσουν προφορικά στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Τι συναισθήματα σας γεννάει κάθε μια από τις δύο; Είναι τα ίδια ή διαφοροποιούνται;
- Ποια από τις δύο μελοποιήσεις προτιμάτε και γιατί;

Οι περισσότεροι μαθητές συμφώνησαν ότι η μελοποίηση της Πλάτωνος είναι πιο «απελπισμένη», πιο «απαισιόδοξη», ενώ τη μελοποίηση του Παπαδημητρίου τη χαρακτήρισαν πιο «ευχάριστη» και «νοσταλγική». Όταν τους ρώτησα *τι είναι αυτό που διαφοροποιεί τις δύο μελοποιήσεις*, αναφέρθηκαν διάφορα στοιχεία, όπως το ότι το ένα τραγούδι είναι μάλλον λαϊκό, ενώ το άλλο ηλεκτρονικό. Αναφέρθηκαν, επίσης, ο ρυθμός, που στην περίπτωση της Πλάτωνος είναι αργός, τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνται, ο τρόπος που τραγουδούν οι δύο ερμηνεύτριες κ.ά. Καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως κάποιος που θα άκουγε τη μια μελοποιημένη εκδοχή του ποιήματος θα σχημάτιζε μια –λιγότερο ή περισσότερο– διαφορετική εικόνα για το κείμενο από κάποιον που θα άκουγε την άλλη εκδοχή.

Ως προς το ποια από τις δυο εκδοχές τούς άρεσε περισσότερο, η τάξη ήταν μοιρασμένη: οι μισοί προτιμούσαν την εκδοχή του Παπαδημητρίου, επειδή τους

φαινόταν ότι είναι πιο αισιόδοξη, ενώ οι άλλοι μισοί την εκδοχή της Πλάτωνος, επειδή, κατά τη γνώμη τους, η θλιμμένη της ατμόσφαιρα ταίριαζε περισσότερο σε αυτά που έλεγαν οι στίχοι.

- 2) Για να διαπιστώσουν οι μαθητές ότι δεν είναι μόνο η μελωδία που επηρεάζει την πρόσληψη του μελοποιημένου ποιήματος, στο αρχικό σενάριο προτεινόταν να αξιοποιηθούν οι δυο διαφορετικές εκτελέσεις της μελοποίησης του «Επιτάφιου» του Ρίτσου από τον Μίκη Θεοδωράκη. Ακούσαμε τα τελευταία λεπτά της ώρας ένα απόσπασμα από την εκδοχή με τη Νάνα Μούσχουρη (σε ενορχήστρωση Χατζιδάκι) και το ίδιο απόσπασμα από την εκδοχή με τον Μπιθικώτση (σε ενορχήστρωση του ίδιου του Θεοδωράκη). Δυστυχώς, δεν υπήρξε χρόνος για συζήτηση. Η μόνη διαπίστωση που πρόλαβε να γίνει ήταν ότι στη μια περίπτωση είχαν την εντύπωση πως τραγουδά η μητέρα του νεκρού, ενώ στην άλλη ο πατέρας του. Ήταν βέβαια αρκετή για να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές πόσο επηρεάζει το φύλο του τραγουδιστή την αίσθηση που αποκομίζουμε από το ποίημα.

2^η ώρα

Από το τραγούδι στο ποίημα

Η δεύτερη διδακτική ώρα πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου με την τάξη χωρισμένη σε τρεις ομάδες.

Συνεχίζοντας στην κατεύθυνση της προηγούμενης ώρας και προκειμένου να εξετάσουμε τι αλλάζει όταν μελοποιείται ένα ποίημα, ακούσαμε τη μελοποιημένη «Άρνηση» του Σεφέρη και ζήτησα από τους μαθητές να μεταγράψουν το ποίημα ακούγοντάς το ([φύλλο εργασίας 1](#)). Για τον σκοπό αυτό αξιοποιήθηκε το Wiki που χρησιμοποιούσαμε από την αρχή της χρονιάς για τη διδασκαλία του μαθήματος στο συγκεκριμένο τμήμα. Κάθε ομάδα πραγματοποίησε την απόπειρα μεταγραφής σε μια ξεχωριστή σελίδα στο Wiki.

Συγκεκριμένα, αφού ακούσαμε μια φορά ολόκληρο το τραγούδι, στη συνέχεια το ξανακούσαμε, κάνοντας συχνές παύσεις, ώστε οι ομάδες να καταγράφουν αυτό που άκουγαν μορφοποιώντας το κείμενο κατά την κρίση τους· καλούνταν, δηλαδή, έχοντας στο νου τους ότι πρόκειται για ποίημα, να αποφασίσουν σε ποιο σημείο σταματάει κάθε στίχος, πόσες στροφές θα έχει κλπ. Η διαδικασία αποδείχτηκε αρκετά χρονοβόρα και δυσκόλεψε τους μαθητές, καθώς δεν μπορούσαν εύκολα να διακρίνουν όλες τις λέξεις που άκουγαν.

Στη συνέχεια, κάθε ομάδα επισκέφτηκε τις σελίδες των υπολοίπων και συνέκρινε τις διαφορετικές καταγραφές μεταξύ τους. Τους δόθηκε, επίσης, σε φωτοτυπία το ποίημα του Σεφέρη στην έντυπη εκδοχή του για να διαπιστώσουν πόσο συνέπεσαν με αυτό. Ήταν ιδιαίτερα χαρακτηριστικό πως μια ομάδα επέλεξε να μεταγράψει το ποίημα χρησιμοποιώντας μεγάλους στίχους (δεκαπεντασύλλαβους), ενώ μια άλλη το μετέγραψε σε μικρότερους. Κάποιες ομάδες επέλεξαν να ξαναγράψουν τους στίχους που επαναλαμβάνονται, ενώ άλλες όχι. Διαφοροποιήσεις υπήρξαν και ως προς τον αριθμό των στροφών, αλλά και σε αρκετές λέξεις. Οι πιο εύγλωττες διαφορές αφορούσαν το δίστιχο «Με τι καρδιά με τι πνοή,/ τι πόθους και τι πάθος». Καμία ομάδα δεν το άκουσε σωστά και όλες προέβησαν σε ευφάνταστες απόπειρες που όμως απείχαν από το περιεχόμενο του ποιήματος¹.

Ζήτησα από τους μαθητές να παρατηρήσουν προσεκτικά τη στίξη του έντυπου ποιήματος και να τη συγκρίνουν με τις μεταγραφές που επιχείρησαν. Όπως ήταν αναμενόμενο, ανέκυψε το γνωστό ζήτημα που υπάρχει με την άνω τελεία πριν από τη λέξη «λάθος». Οι μαθητές εξέφρασαν την έκπληξή τους, όταν συνειδητοποίησαν ότι το συγκεκριμένο σημείο στίξης έδινε μια διαφορετική τροπή στο νόημα του ποιήματος από αυτό που προσέλαβαν κατά την ακρόαση της μελοποίησης. Διαμαρτυρήθηκαν, μάλιστα, λέγοντας πως στο τραγούδι δεν ακούγεται κάτι που να δικαιολογεί την ύπαρξη αυτής της άνω τελείας.

¹ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο metagrafes_arnhsh.

Κατόπιν, τέθηκε το ζήτημα του τίτλου. Οι μαθητές παρατήρησαν ότι όταν άκουσαν το τραγούδι, δε σκέφτηκαν τι τίτλο μπορεί να έχει. Θεώρησαν αυτονόητο πως –όπως συχνά συμβαίνει στα τραγούδια– ο τίτλος θα ήταν κάποια λέξη ή φράση του ποιήματος. Η λέξη «Άρνηση» όμως δεν απαντάται στους στίχους του. Μια μαθήτρια παρατήρησε πως σχετίζεται με την άρνηση της ζωής που είχαν ακολουθήσει ως τότε οι πρωταγωνιστές του ποιήματος και την οποία είχαμε συζητήσει ακριβώς πριν με αφορμή την άνω τελεία της τελευταίας στροφής. Το να γνωρίζει κάποιος τον τίτλο του κειμένου πριν προχωρήσει στην ανάγνωσή του τον υποψιάζει αρκετά προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση νοηματοδότησης, την οποία είναι πολύ δύσκολο ή και σχεδόν αδύνατο να ακολουθήσει ο ακροατής που αγνοεί αυτόν τον τίτλο και δεν έχει ιδέα περί της ύπαρξης της άνω τελείας.²

Στη συνέχεια, έθεσα το ερώτημα γιατί κάποιοι στίχοι του ποιήματος επιλέγεται να επαναλαμβάνονται στη μελοποίηση, ενώ στο έντυπο κείμενο δεν ισχύει κάτι αντίστοιχο. Αμέσως οι μαθητές ανέφεραν πως γίνεται για να αποκτήσει το ποίημα «ρεφρέν». Με αφορμή αυτήν την παρατήρηση, επισημάνθηκαν και άλλες διαφορές που έχουν να κάνουν με τη βασική δομή ενός τραγουδιού. Ξανακούσαμε τη μελοποίηση της «Άρνησης» και παρατηρήσαμε τα παρακάτω στοιχεία: εισαγωγή, κουπλέ, ρεφρέν, μουσικές γέφυρες, διαπιστώνοντας ότι ένα ποίημα υπόκειται σχεδόν αναγκαστικά σε αλλαγές προκειμένου να ταιριάζει σε αυτήν τη δομή.

Τέλος, συζητήσαμε το είδος της μουσικής που επέλεξε ο Θεοδωράκης για τη μελοποίηση του ποιήματος. Οι μαθητές είπαν πως πρόκειται για λαϊκό τραγούδι και κάποιοι παρατήρησαν ότι οι στίχοι του ποιήματος δεν τους θυμίζουν λαϊκό τραγούδι. Με αφορμή αυτήν την παρατήρηση σχολιάστηκε πως ο συνθέτης έχει να πάρει μια σειρά από αποφάσεις ως προς το είδος μουσικής που θα συνθέσει για να επενδύσει το ποίημα (ροκ, λαϊκό, ποπ κλπ.), ως προς τα μουσικά όργανα που θα χρησιμοποιηθούν

² Τόσο για το ζήτημα της άνω τελείας όσο και του τίτλου του εν λόγω ποιήματος δεξ και το άρθρο του Παπανικολάου (2012).

στην ενορχήστρωση, ως προς τον ρυθμό (γρήγορος, αργός) και ως προς τη φωνή (θα τραγουδηθεί σόλο, ντουέτο ή από χορωδία; Από άντρα ή γυναίκα;).

Με όλες αυτές τις δραστηριότητες επιχειρήθηκε να γίνει σαφές στους μαθητές ότι η μελοποίηση ενός ποιήματος αποτελεί ένα είδος ερμηνείας του και επηρεάζει αποφασιστικά τον τρόπο με τον οποίο το προσλαμβάνει ο ακροατής. Με άλλα λόγια, όταν ακούμε ένα ποίημα μελοποιημένο, οφείλουμε να είμαστε υποψιασμένοι και να έχουμε συνείδηση ότι ακούμε το περιεχόμενο του ποιήματος διηθημένο μέσα από την οπτική του συνθέτη που το μελοποίησε.

Για την επόμενη φορά ζητήθηκε από κάθε ομάδα να επιλέξει ένα από τα ποιήματα του σχολικού εγχειριδίου, διδαγμένο ή μη, προκειμένου να επιχειρήσει στην επόμενη συνάντηση την επί χάρτου μελοποίησή του. Το αρχικό σενάριο προέβλεπε όλες οι ομάδες να ασχοληθούν με την «επί χάρτου» μελοποίηση του ίδιου ποιήματος και όχι να διαλέξουν διαφορετικό. Προτιμήθηκε να δοθεί η δυνατότητα επιλογής στις ομάδες, προκειμένου να μην τους επιβληθεί να ασχοληθούν με ένα ποίημα που δεν τους ταιριάζει ή που τους δυσκολεύει στην κατανόηση.

3^η-4^η ώρα

Από το ποίημα στο τραγούδι

Η επόμενη συνάντηση έλαβε χώρα σε ένα συνεχόμενο διδακτικό δίωρο στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου. Κάθε ομάδα δούλεψε σε έναν Η/Υ και σε μια χωριστή σελίδα στο Wiki του μαθήματος. Οι ομάδες είχαν επιλέξει τα ποιήματα με τα οποία θα ασχολούνταν: [«Καλλιπάτειρα»](#) του Λορέντζου Μαβίλη, [«Στα καμένα»](#) του Μιχάλη Γκανά και [«Νανούρισμα στο γιο μου»](#) του Ναζίμ Χικμέτ. Για να επιτευχθεί η ενεργητικότερη συμμετοχή και η κινητοποίησή τους, η όλη δραστηριότητα πλαισιώθηκε με ένα φανταστικό σενάριο, κατά το οποίο μια δισκογραφική εταιρεία διοργανώνει έναν διαγωνισμό προκειμένου να αναθέσει τη μελοποίηση ποιημάτων σε νέους δημιουργούς. Προκειμένου να τους επιλέξουν οι υπεύθυνοι της εταιρείας, κάθε ομάδα έπρεπε να καταγράψει σε μια σελίδα του Wiki

το πώς φαντάζεται τη μελοποίηση του ποιήματος που διάλεξε, αναφέροντας τις επιλογές που σκόπευε να κάνει, καθώς και το πώς μπορούν να στηριχτούν αυτές με βάση το ποίημα ([φύλλο εργασίας 2](#)).

Όπως επισημαίνεται και στο πρωτότυπο σενάριο, σε καμία περίπτωση δεν ζητήθηκε από τους μαθητές να συνθέσουν οι ίδιοι μουσική. Το ζητούμενο ήταν να προβληματιστούν και να συζητήσουν –επηρεασμένοι από τα όσα προηγήθηκαν– τα ζητήματα που θέτει η προοπτική μελοποίησης ενός ποιήματος, τις επιλογές που θα χρειαζόταν να γίνουν για να μετατραπεί το ποίημα σε τραγούδι και τις δυσκολίες που θα προέκυπταν. Υπήρξε, πάντως, η περίπτωση μιας μαθήτριας η οποία είχε μουσικές γνώσεις και η οποία αρχικά προθυμοποιήθηκε να επιχειρήσει να συνθέσει μια απλή μελωδία στην κιθάρα, αλλά η έλλειψη χρόνου τελικά δεν της επέτρεψε να το ολοκληρώσει.

Ζητήθηκε λοιπόν από τις ομάδες να αντιγράψουν το ποίημα από την [ιστοσελίδα του Ψηφιακού σχολείου](#) στη σελίδα της ομάδας τους. Τους ζητήθηκε σε μια πρώτη φάση να επεξεργαστούν και να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους για το ίδιο το ποίημα, υπογραμμίζοντας ή επισημαίνοντας με διαφορετικά χρώματα γραμματοσειράς τα ευρήματά τους:

1) Όσον αφορά τη στιχουργία του ποιήματος:

- είναι χωρισμένο σε στροφές ή όχι;
- υπάρχει ομοιοκαταληξία ή όχι;
- έχει μέτρο το ποίημα ή είναι γραμμένο σε ελεύθερο στίχο;
- έχει κάποιες οπτικές ιδιαιτερότητες;

2) Όσον αφορά τα εκφραστικά μέσα του ποιήματος:

- υπάρχουν στροφές ή στίχοι που επαναλαμβάνονται;
- υπάρχουν λέξεις που επαναλαμβάνονται;
- σε ποιες λέξεις ή φράσεις του ποιήματος δίνεται έμφαση;
- ποιες ηχητικές εικόνες μπορούμε να εντοπίσουμε στο ποίημα;

3) Όσον αφορά το περιεχόμενο του ποιήματος:

- είναι αφηγηματικό ή περιγραφικό το ποίημα;
- ποιος μιλάει στο ποίημα; Υπάρχει διάλογος;
- ποια συναισθήματα κυριαρχούν στο ποίημα;
- σε ποιους στίχους εντοπίζουμε τα νοηματικά κέντρα του ποιήματος;

Οι ομάδες κλήθηκαν, αφού κατέγραφαν τις διαπιστώσεις τους για όλα τα παραπάνω, να συζητήσουν τις επιλογές που θα έπρεπε να κάνουν για να μετατρέψουν το ποίημα σε τραγούδι. Έπρεπε να έχουν διαρκώς στον νου τους τις παρατηρήσεις που είχαν ήδη κάνει σε σχέση με το ποίημα και να βρουν τρόπους να αναδείξουν κάποιες από αυτές μέσα από τις επιλογές που θα έκαναν. Τους δόθηκε μια σειρά από ενδεικτικά ερωτήματα:

Όσον αφορά τη δομή του τραγουδιού:

- θα υπάρχει ρεφρέν; Αν ναι, ποιον/ποιους στίχους θα διάλεγαν ως ρεφρέν και γιατί;
- θα αξιοποιηθούν όλες οι στροφές του ποιήματος; Αν όχι, ποιες θα παραλειφθούν και γιατί;
- σε ποια σημεία θα βάλουν μουσικές γέφυρες;
- θα υπάρχει μουσική εισαγωγή;

Ως προς την ερμηνεία:

- θα τραγουδηθεί από έναν τραγουδιστή, από δύο ή από χορωδία;
- όλοι οι στίχοι θα τραγουδηθούν από το ίδιο άτομο ή όχι; Γιατί;
- θα το τραγουδά γυναίκα ή άντρας και γιατί;

Ως προς τη μελωδία-ενορχήστρωση:

- θα διάλεγαν ροκ, λαϊκή ή κάποια άλλη μουσική και γιατί; Ποιες λέξεις ή φράσεις του ποιήματος στηρίζουν αυτήν την επιλογή τους;
- τι είδους όργανα αισθάνονται ότι θα ταίριαζαν;
- ο ρυθμός του τραγουδιού θα είναι αργός ή γρήγορος;

- ποιες λέξεις του ποιήματος θα επιλέξουν να τονίσουν περισσότερο στη μελοποίηση; Γιατί;

Το υπόλοιπο δίωρο αφιερώθηκε στον «επί χάρτου» σχεδιασμό της μελοποίησης της κάθε ομάδας. Σε κάθε ομάδα ένα μέλος ανέλαβε να καταγράφει τη συζήτηση στη σελίδα του Wiki, ενώ οι υπόλοιποι συσκέπτονταν και έπαιρναν αποφάσεις. Ο εκπαιδευτικός περιφερόταν από ομάδα σε ομάδα παροτρύνοντας και διευκρινίζοντας σε όποιες περιπτώσεις χρειαζόταν. Όσες ομάδες δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν τις δραστηριότητες στο χρονικό πλαίσιο του δίωρου ανέλαβαν να τις συνεχίσουν ασύγχρονα από το σπίτι.

Η μεθόδευση της διδασκαλίας έγινε με τον παραπάνω τρόπο σε αυτό το δίωρο, καθώς θεώρησα πως θα επέτρεπε στους μαθητές να κατανοήσουν από πρώτο χέρι τον βαθμό στον οποίο ποικίλες ερμηνευτικές επιλογές καθορίζουν μια σειρά από αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη μελοποίηση ενός ποιήματος και να συνειδητοποιήσουν πως καμία μελοποίηση δεν αποτελεί ουδέτερη μουσική μεταγραφή που μπορεί να εξισωθεί με το ποίημα.

5^η ώρα

Την τελευταία αυτή ώρα, που πραγματοποιήθηκε και αυτή στο εργαστήριο πληροφορικής, οι ομάδες παρουσίασαν τα σχέδια μελοποίησης που εκπόνησαν και διεξήχθη σχετική συζήτηση. Τα μέλη των ομάδων στήριζαν τις επιλογές τους με βάση στοιχεία του ίδιου του ποιήματος και οι υπόλοιπες ομάδες εξέφρασαν ανάλογα τη συμφωνία ή τη διαφωνία τους. Στόχος αυτής της συζήτησης ήταν μεταξύ άλλων να αναδείξει το υποκειμενικό στοιχείο που υπεισέρχεται αναπόφευκτα στην ανάγνωση ενός ποιήματος (πολύ περισσότερο στη μελοποίησή του) και που σχετίζεται με τις προσλαμβάνουσες του καθενός. Από τη μεριά μου προσπάθησα κεντρικό σημείο της συζήτησης να αποτελεί ο εντοπισμός και η επισήμανση των στοιχείων του έντυπου κειμένου (στιχουργικών, θεματικών, εκφραστικών) που παραλείφθηκαν, αγνοήθηκαν

ή τροποποιήθηκαν κατά τον σχεδιασμό της μελοποίησης, καθώς και όσων, αντιθέτως, αναδείχθηκαν επιτυχώς και πριμοδοτήθηκαν.

Η ομάδα που ασχολήθηκε με την «Καλλιπάτειρα» δεν είχε δουλέψει αρκετά με αποτέλεσμα το σχέδιο που παρουσίασε να είναι ελλιπές και να μην οδηγήσει σε εκτενή συζήτηση. Το πιο ενδιαφέρον σημείο της πρότασής τους ήταν η σκέψη τα λόγια της Καλλιπάτειρας να «ραπαριστούν» από μια γυναίκα τραγουδίστρια, ενώ τα λόγια των Ελλανοδικών από έναν άντρα. Η ιδέα του ραπαρίσματος ενθουσίασε τους υπόλοιπους μαθητές. Πέρα, όμως, από την αναμενόμενη προτίμησή τους προς ένα κατ' εξοχήν νεανικό μουσικό είδος, η συγκεκριμένη πρόταση σχολιάστηκε και ως προς τη λειτουργικότητά της σε σχέση με το συγκεκριμένο ποίημα. Το ραπάρισμα ενίσχυε την αίσθηση ότι είχαμε να κάνουμε με διάλογο και με ευθύ λόγο. Επίσης, κάποιoi σχολίασαν ότι η ραπ μουσική ως μουσική «διαμαρτυρίας» και κοινωνικής κριτικής ταίριαζε στα συμφραζόμενα ενός ποιήματος που έχει να κάνει και με την κοινωνική θέση της γυναίκας στο παρελθόν. Στον αντίποδα, κάποιoi σχολίασαν ότι το ιδιαίτερο και ασυνήθιστο λεξιλόγιο του ποιήματος και το περίτεχνο ύφος δεν ταιριάζουν με τη ραπ μουσική. Υπήρξε έντονη προτροπή από τους συμμαθητές τους να προχωρήσουν στη ραπ εκτέλεση του ποιήματος και η ομάδα αρχικά υποσχέθηκε ότι θα το δούλευε μέσα στις διακοπές των Χριστουγέννων –οι οποίες ήταν προ των πυλών– και θα το παρουσίαζε όταν επιστρέψαμε. Δυστυχώς, τελικά ο ζήλος τους ατόνησε και δεν υλοποίησαν την υπόσχεσή τους.

Στη συνέχεια, παρουσίασε η ομάδα που ανέλαβε το «Νανούρισμα στο γιο μου»³. Επέλεξαν τα πρώτα –πεζά– λόγια του κειμένου να διαβαστούν από μια αντρική φωνή και το καθαυτό νανούρισμα να τραγουδηθεί από μια γυναικεία. Εδώ έγινε μια σύντομη συζήτηση βασισμένη στα λόγια του ίδιου του κειμένου: «Η μάνα του γιου μου έτσι θα 'θελα να τον νανουρίσει». Οι περισσότεροι θεώρησαν ότι αυτός ο στίχος νομιμοποιούσε απόλυτα την επιλογή της ομάδας. Υπήρξε όμως και ένας

³ Βλ. Στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο nanourisma_sto_gio_mou.

μαθητής ο οποίος έφερε την αντίρρηση ότι αυτά δεν τα τραγουδάει όντως η μάνα, αλλά είναι το νανούρισμα που θα ήθελε ο πατέρας να τραγουδήσει η μάνα στο γιο. Κατά τη γνώμη του, τα λόγια αυτά έπρεπε να τραγουδηθούν από την ίδια φωνή που θα πει και το πρώτο πεζό κομμάτι, καθώς αποτελούσαν δικές του σκέψεις. Η ομάδα επιχειρηματολόγησε ότι ακόμα και στη δική του φαντασία ο πατέρας φτιάχνει την εικόνα της γυναίκας να τραγουδάει το νανούρισμα στον γιο, οπότε η φωνή είναι προτιμότερο να είναι γυναικεία. Πρότειναν, μάλιστα, να το ερμηνεύσει μια τραγουδίστρια όπως η Μαρίζα Κωχ.

Η συζήτηση αυτή οδήγησε σε πολύ γόνιμο προβληματισμό τόσο σχετικά με τις «φωνές» του ποιήματος, όσο και σχετικά με τον υποκειμενικό τρόπο πρόσληψής του από τους διάφορους αναγνώστες. Ως προς το μελωδικό κομμάτι, επέλεξαν –όπως ήταν αναμενόμενο– μια απαλή, αργή μουσική που να ταιριάζει σε νανούρισμα, ενορχηστρωμένη με πιάνο ή άρπα. Για ρεφρέν επέλεξαν τον στίχο που επαναλαμβάνεται στο ποίημα: «Κοιμήσου, σπλάχνο μου, κοιμήσου· νάνι...». Όλες αυτές οι επιλογές τους βρήκαν ομόφωνα σύμφωνα το υπόλοιπο τμήμα. Επισήμαναν, επίσης, φράσεις και στίχους που, κατά τη γνώμη τους, θα έπρεπε να τονιστούν είτε με τη μουσική είτε με την ερμηνεία. Όπως παρατήρησαν κάποιοι μαθητές, επρόκειτο για φράσεις που βρίσκονται στο β' ενικό πρόσωπο και οι οποίες αναδεικνύουν το γεγονός ότι οι στίχοι του ποιήματος απευθύνονται σε ένα άλλο πρόσωπο. Ενδιαφέρον, τέλος, είχε η παρέμβαση μιας μαθήτριας από άλλη ομάδα η οποία πρόσεξε ότι στο ποίημα υπάρχουν αρκετές «θαλασσινές» εικόνες και μεταφορές. Η πρότασή της ήταν ότι η μουσική θα έπρεπε να αποπνέει και ένα τέτοιο θαλασσινό άρωμα προκειμένου να σεβαστεί την εικονοποιία του ποιήματος. Στο σημείο αυτό πρόσθεσα ότι ενδεχομένως αυτό να οδήγησε –έστω και ασυνείδητα– την ομάδα στην επιλογή της φωνής της Μαρίζας Κωχ, η οποία κουβαλάει ένα ανάλογο ηχόχρωμα.

Τελευταία παρουσίασε τη δουλειά της η ομάδα που επέλεξε να μελοποιήσει το ποίημα «Στα καμένα» του Μιχάλη Γκανά⁴. Η πρώτη επιλογή της ομάδας προκάλεσε μια έντονη συζήτηση. Τα μέλη της αποφάσισαν ότι: «το τραγούδι θα ερμηνευθεί από άνδρα για να αποπνέει το έντονο μήνυμα των στίχων και την αντίσταση προς τις συνήθειες της σύγχρονης κοινωνίας που αναφέρονται στο τρίτο κουπλέ. Η γυναίκα θα τραγουδήσει για να δώσει μια μικρή απαλότητα». Κάποια από τα κορίτσια της τάξης αντέδρασαν λέγοντας πως έτσι υποτιμάται η θέση της γυναίκας, η οποία συνδέεται μόνο με ανώδυνες συνδηλώσεις, ενώ η κοινωνική κριτική και η δράση αποδίδονται στον άνδρα. Συμφωνήσαμε πως αυτό έχει να κάνει με τις στερεότυπες αντιλήψεις και τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις της γυναίκας στην κοινωνία μας. Θα μπορούσε κάποιος στο σημείο αυτό να φέρει αντιπαραδείγματα γυναικείων φωνών που αξιοποιήθηκαν στο πλαίσιο κοινωνικών αγώνων, όπως της Μαρίας Φαραντούρη στα τραγούδια και τις συναυλίες του Μίκη Θεοδωράκη, έκρινα όμως ότι μια τέτοια συζήτηση θα μας απομάκρυνε από τον στόχο μας.

Η ομάδα επέλεξε να μελοποιήσει το ποίημα προς την κατεύθυνση του “classic rock”, με ηλεκτρική κιθάρα, μπάσο, ντραμς και αρμόνιο. Δικαιολόγησαν την επιλογή τους λέγοντας πως το ποίημα βγάζει απογοήτευση και θυμό για την κατάσταση που επικρατεί και πως η ροκ μουσική είναι μια κατεξοχήν «οργισμένη» μουσική. Οι περισσότεροι συμμαθητές τους χαρακτήρισαν την επιλογή τους ως πετυχημένη. Μια μαθήτρια μόνο προέβαλε αντιρρήσεις, λέγοντας πως ειδικά οι στίχοι που επιλέχθηκαν για ρεφρέν είναι κατά τη γνώμη της πολύ «λυρικοί και ρομαντικοί», όπως ανέφερε, για ροκ τραγούδι. Η ομάδα απάντησε πως και στις ροκ μπαλάντες υπάρχουν συχνά ρομαντικά λόγια. Λαμβάνοντας πάντως υπόψη την παρατήρηση της συμμαθήτριάς τους, εξέλιξαν τη μελοποίησή τους λέγοντας πως το ρεφρέν θα είναι πιο χαμηλόφωνο και μελωδικό, ενώ στα κουπλέ θα «ροκάρουν» πιο άγρια. Τους ζήτησα να εντοπίσουν τους στίχους των κουπλέ που θεωρούν ότι δικαιολογούν αυτήν την επιλογή και

⁴ Βλ. ό.π. το αρχείο sta_kamena.

ανέφεραν τους εξής: «μια φωτιά να μας δικάσει/ μέσα στο πύρινό της χνότο» και «να δείχνει φονικά και φλόγες,/τσόντες, πολιτικούς και ρώγες», καθώς και το σατιρικό δίστιχο «να δείχνει έγχρωμο τον πόνο/ δίπλα σ' ένα φιλέτο τόνο». Όπως αποδείχτηκε, οι μαθητές αγνοούσαν τη μελοποιημένη εκδοχή του ποιήματος στον δίσκο *Ρίζε κόκκινο στη νύχτα* του Λαυρέντη Μαχαιρίτσα. Στο τέλος της ώρας τούς έβαλα να την ακούσουν. Η ομάδα που είχε αναλάβει το ποίημα ανέφερε πως εκείνοι φαντάζονταν πιο «θυμωμένη» και άγρια τη μουσική για να αναδειχθεί η διάσταση της καταγγελίας που εντόπιζαν στο ποίημα. Δυστυχώς, στο σημείο αυτό έληξε ο διδακτικός χρόνος και δεν προλάβαμε να σχολιάσουμε το ζήτημα περαιτέρω.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Θα ακούσουμε τη μελοποίηση ενός ποιήματος του Γιώργου Σεφέρη από τον Μίκη Θεοδωράκη. Καθώς θα ακούμε το τραγούδι, προσπαθήστε να καταγράψετε σε μια σελίδα τους στίχους του ποιήματος.

Για να το κάνετε αυτό θα πρέπει να προβληματιστείτε σχετικά με τα παρακάτω:

- ❖ πού τελειώνει ο κάθε στίχος;
- ❖ από πόσους στίχους αποτελείται κάθε στροφή;
- ❖ από πόσες στροφές αποτελείται συνολικά το ποίημα;
- ❖ πού θα υπάρχει στίξη και τι είδους;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Μια δισκογραφική εταιρεία διοργανώνει διαγωνισμό προκειμένου να αναθέσει τη μελοποίηση ποιημάτων σε νέους δημιουργούς. Για τον σκοπό αυτό επιλέξετε ένα ποίημα από το [σχολικό εγχειρίδιο της φετινής χρονιάς](#) και αντιγράψτε το σε μια σελίδα στο Wiki. Προκειμένου να σας επιλέξουν οι υπεύθυνοι της εταιρείας, θα πρέπει να καταθέσετε μια πρόταση μελοποίησης του ποιήματος, αναφέροντας και αιτιολογώντας τις επιλογές που σκοπεύετε να κάνετε, αν σας ανατεθεί η μελοποίηση.

Προκειμένου οι επιλογές σας να ταιριάζουν με το ποίημα, μελετήστε ξανά το ποίημα και συζητήστε στο πλαίσιο της ομάδας σας τα παρακάτω θέματα:

- ❖ Όσον αφορά τη **στιχουργία** του ποιήματος:
  - είναι χωρισμένο σε στροφές ή όχι;
  - υπάρχει ομοιοκαταληξία ή όχι;
  - έχει μέτρο το ποίημα ή είναι γραμμένο σε ελεύθερο στίχο;
  - έχει κάποιες οπτικές ιδιαιτερότητες (π.χ. τα καλλιγράμματα);
- ❖ Επιχειρήστε επανειλημμένες φωναχτές αναγνώσεις του ποιήματος. Το ποίημα σας επιβάλλει κάποιον συγκεκριμένο ρυθμό;
- ❖ Όσον αφορά τα **εκφραστικά μέσα** του ποιήματος:
  - υπάρχουν στροφές ή στίχοι που επαναλαμβάνονται;
  - υπάρχουν λέξεις που επαναλαμβάνονται; Να τις επισημάνετε με ένα χρώμα γραμματοσειράς στο κείμενό σας.
  - σε ποιες λέξεις ή φράσεις του ποιήματος δίνεται έμφαση; Να τις επισημάνετε με άλλο χρώμα γραμματοσειράς.

- ποιες ηχητικές εικόνες μπορούμε να εντοπίσουμε στο ποίημα;

❖ Όσον αφορά το περιεχόμενο του ποιήματος:

- είναι αφηγηματικό ή περιγραφικό το ποίημα;
- ποιος μιλάει στο ποίημα; Υπάρχει διάλογος;
- ποια συναισθήματα κυριαρχούν στο ποίημα;
- σε ποιους στίχους εντοπίζουμε τα νοηματικά κέντρα του ποιήματος; Υπογραμμίστε τους.

Αφού συζητήσετε τις διαπιστώσεις σας για όλα τα παραπάνω ζητήματα, προχωρήστε στη συζήτηση των επιλογών που κάνετε για να μετατρέψετε το ποίημα σε τραγούδι, απαντώντας στα παρακάτω ερωτήματα:

❖ Όσον αφορά τη δομή του τραγουδιού:

- θα υπάρχει ρεφρέν; Αν ναι, ποιον/ποιους στίχους θα διαλέξετε ως ρεφρέν και γιατί;
- θα αξιοποιηθούν όλες οι στροφές του ποιήματος; Πόση διάρκεια θα έχει περίπου το τραγούδι;
- σε ποια σημεία θα βάλετε μουσικές γέφυρες;
- θα υπάρχει μουσική εισαγωγή;
- θα κρατήσετε τον τίτλο του ποιήματος ή θα τον αλλάξετε;

❖ Ως προς την ερμηνεία:

- θα τραγουδηθεί από έναν τραγουδιστή, από δύο ή από χορωδία;

- όλοι οι στίχοι θα τραγουδηθούν από το ίδιο άτομο ή όχι; Γιατί;
- θα το τραγουδά γυναίκα ή άντρας και γιατί;

❖ Ως προς τη **μελωδία-ενορχήστρωση**:

- θα συνθέσετε ροκ, λαϊκή ή κάποια άλλη μουσική και γιατί; Ποιες λέξεις ή φράσεις του ποιήματος θεωρείτε ότι στηρίζουν αυτήν την επιλογή σας;
- τι είδους όργανα αισθάνεστε ότι θα ταίριαζαν;
- ο ρυθμός του τραγουδιού θα είναι αργός ή γρήγορος;
- ποιες λέξεις του ποιήματος θα τονίσετε περισσότερο στη μελοποίηση; Γιατί;

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Στο αρχικό σενάριο προτεινόταν όλες οι ομάδες να ασχοληθούν με την «επί χάρτου» μελοποίηση του ίδιου ποιήματος και όχι να επιλέξουν η κάθε μία διαφορετικό, όπως προτιμήθηκε στην παρούσα εφαρμογή. Η πραγμάτευση του ίδιου κειμένου από όλες τις ομάδες ενδεχομένως θα μπορούσε να αναδείξει περισσότερο τις διαφορετικές επιλογές που κάνουν διαφορετικοί άνθρωποι αναλαμβάνοντας ένα ποίημα προς μελοποίηση και οι οποίες σχετίζονται με τις διαφορετικές ερμηνείες κατά την προσέγγισή του. Μια άλλη δυνατότητα θα ήταν η παρούσα διδακτική πρόταση (σε συνεργασία με τον συνάδελφο της Μουσικής) να αποτελέσει τη βάση για ένα διαθεματικό σενάριο. Ενδεχομένως, σε περίπτωση που οι γνώσεις των μαθητών το επιτρέπουν, να αποπειραθούν να μελοποιήσουν –έστω και εν μέρει– ένα ποίημα.

Σε μια πιο εκτεταμένη εκδοχή του σεναρίου θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν οπτικοποιημένες μελοποιήσεις ποιημάτων στο YouTube και να συζητηθεί περαιτέρω το ζήτημα της ερμηνείας και των υποκειμενικών επιλογών σε σχέση και με τις εικόνες που χρησιμοποιούνται και οι οποίες δημιουργούν ένα ακόμα «καινούργιο» κείμενο προς πρόσληψη. Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να δοθεί μεγάλη έμφαση στη σύγκριση των «νοητικών» εικόνων του έντυπου ποιήματος (οπτικές, ακουστικές κλπ.) με τις φωτογραφικές εικόνες της οπτικοποίησης.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η συγκεκριμένη εφαρμογή φάνηκε να κινητοποιεί αρκετά τους μαθητές και να τους προσελκύει το ενδιαφέρον, ενδεχομένως επειδή είχαν να ασχοληθούν με μουσική και τραγούδια, στοιχεία με τα οποία ασχολούνται αρκετά και στην εξωσχολική τους ζωή. Ελάχιστες δυσκολίες προέκυψαν και είχαν κυρίως να κάνουν με την απροθυμία ορισμένων μελών να συν-εργαστούν για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων που τους ανατέθηκαν. Σε γενικές γραμμές, ο στόχος του προβληματισμού των μαθητών κατά την ακρόαση ενός μελοποιημένου ποιήματος και ο εφοδιασμός τους με τα κατάλληλα ερωτήματα επιτεύχθηκε. Ενώ, αρχικά, αντιμετώπιζαν το ποίημα και τη

μελοποίησή του σχεδόν ως ταυτόσημα σημαίνοντα, κατέληξαν να αναγνωρίζουν ότι αποτελούν εντελώς διαφορετικά «κείμενα» που αποκωδικοποιούνται με πολύ διαφορετικό τρόπο από τους αναγνώστες/ακροατές τους.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κοκόλης, Ξ. 1987. *Ο μελοποιημένος Καρνωτάκης*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Παπανικολάου, Δ. 2012. Όταν χάθηκε η άνω τελεία: η μελοποιημένη ποίηση στη δεκαετία του '60. Στο *Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα: Προτάσεις ανασυγκρότησης, θέματα και ρεύματα.*, επιμ. Α. Καστρινάκη, Αλ. Πολίτης & Δ. Τζιόβας, 305-325. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης – Μουσείο Μπενάκη.